

JOHN RAWLS:

Právo národů

Praha: FILOSOFIA, Nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR 2009, 221 s.

V uplynulých mesiacoch sa k slovenským čitateľom po desaťročí od vydania originálu dostal český preklad práce azda najznámejšieho teoretika politickej a sociálnej filozofie 20. storočia Johna Rawlsa *Právo národov*.¹ I keď nejde o posledné dielo autora, môžeme *Právo národov* považovať za završenie jeho konceptu dobre usporiadanej spoločnosti. Ten, ako sa domnievame, netreba zvlášť predstavovať, pretože Rawlsovo fundamentálne dielo *Teória spravodlivosti*, ktoré sa ním zaoberá, je u nás dostupné v preklade K. Berku už od roku 1995. Rovnako známe sú aj ďalšie autorove práce: *Politický liberalizmus* (preložil Pavol Štekauer, 1998) a *Spravodlivosť ako férovosť* (preložil Richard Cedzo, 2002).

Dostupnosť uvedených diel pripomíname zámerne, pretože ich považujeme za interpretačný kľúč k *Právu národov*. V ňom sa Rawls zaoberá spravodlivosťou medzi národmi, čím rozširuje koncept dobre usporiadanej spoločnosti. Bez oboznámenia sa s jeho predchádzajúcimi snahami formulovať princípy spravodlivosti pre národné inštitúcie môže *Právo národov* pôsobiť na čitateľa fragmentárne a na viacerých miestach dokonca nejasne. Samotný autor sa v texte často odvoláva na predchádzajúce práce, pričom zdôrazňuje najmä význam *Politického liberalizmu*. Označuje ho za východisko úvah o medzinárodnej spravodlivosti. Za nemenej dôležitú pokladáme z hľadiska adekvátneho výkladu *Práva národov* aj *Teóriu spravodlivosti*. Rawls v nej podrobne objasňuje princíp diferencie, ktorému v globálnom meradle nevenuje veľa pozornosti.

Čitatelia oboznámení s Rawlsovou teóriou zrejme postrehnú pri porovnaní s originálom *The Law of Peoples* isté rozdiely. Prekladatelia Jan Rovenský a Alena Bakešová vzali do úvahy (okrem originálu) tiež nemecký preklad W. Hinscheho, na ktorom sa podieľal aj samotný Rawls upresnením a rozpracovaním niektorých myšlienok. Oproti originálnemu vydaniu v českom absentuje esej *Revidovaná idea verejného rozumu* (*The Idea of Public Reason Revisited*). Jedno z možných vysvetlení jej neprítomnosti je to, že aj keď esej rozširuje a dopĺňa koncept národnej spravodlivosti, nezaoberá sa priamo problematikou medzinárodnej spravodlivosti. Práve tá je dnes, v dobe neustáleho skloňovania pojmu globalizácie, iste naliehavším predmetom filozofického skúmania. V neposlednom rade treba pripomenúť, že globálna spravodlivosť figuruje ako jedna z dominantných tém edičnej rady *Filosofie a sociálni vedy*, ktorá sa postarala aj o vydanie *Práva národov* v českom preklade.

Na stránkach svojej práce ponúka John Rawls čitateľom svoju víziu spravodlivej zahraničnej politiky liberálnych národov. Koncept nazýva realistickou utópiou. Realistickou

¹ V texte pracujeme s pojmom *práva národov* v dvoch významoch. Označujeme ním Rawlsov koncept medzinárodnej spravodlivosti a aj názov recenzovanej práce. V záujme zrozumiteľného odlíšenia používame v druhom prípade kurzívu.

preto, že berie do úvahy historický vývoj a status quo na jednej strane a na strane druhej formuluje pravidlá medzinárodnej spolupráce, o ktorých sa domnieva, že sú aplikovateľné na fungujúce politické usporiadanie. Utopickou, preto, že pri jeho modelovaní „rozumnej a spravodlivej spoločnosti používa politické (morálne) ideály, princípy a normy“ (s. 30).

Rawlsovo *Právo národov* rozširuje koncept dobre usporiadanej národnej spoločnosti o rozmer jej vonkajších vzťahov v dvoch fázach teórie. Predmetom záujmu ideálnej teórie je vzťah k iným, dobre usporiadaným spoločnostiam, naopak vzťahy k spoločnostiam s problematickým usporiadaním patria do záberu neideálnej teórie.

Základným kritériom hodnotenia medzinárodných vzťahov sú podľa Rawlsa ľudské práva. Tvoria principiálny základ usporiadania spoločnosti. Rešpekt k ľudským právam Rawls označuje za nevyhnutnú podmienku slušných domácich politických inštitúcií.² Vychádzajúc z dodržiavania ľudských práv rozlišuje v *Práve národov* päť národných spoločností: rozumné liberálne národy, slušné národy, štáty stojace mimo zákona, spoločnosti zaťažené nepriaznivými okolnosťami a benevolentné absolutizmy. Rozborom vzťahov s jednotlivými typmi spoločností Rawls postupne skladá mozaiku správnej stratégie zahraničnej politiky liberálneho národa. Miera, do akej liberálne národy tolerujú inak usporiadané spoločnosti, je úmerná tomu, či sú spoločnosti s problematickým usporiadaním ochotné a schopné uznať princípy práva národov, založené na vzájomnej úcte a korektnej spolupráci.

Vzťahy dobre usporiadanej liberálnej spoločnosti sa odvíjajú od Rawlsovej idey národa. Pri jej výklade odkazuje na koncept osoby rozpracovaný v *Politickom liberalizme*. K potenciálnemu čitateľovi sa snaží byť zhovievavý a uvedenú koncepciu, ktorá podmieňuje porozumenie myšlienke národa, rozvádza v krátkych poznámkach aj v *Práve národov*. Osobu charakterizuje s dôrazom na jej dve morálne mohutnosti: rozumnosť a racionalitu. Rawls tvrdí, že kým racionalita motivuje ku kooperácii za účelom uspokojenia čo najväčšieho množstva vlastných očakávaní, rozumnosť núti rešpektovať aj záujmy ostatných. Všetci zúčastnení si vďaka rozumnosti uvedomujú, že bez prihliadania na ostatných by kooperáciu vystriedali iba konflikty záujmov. A ako sa črty osoby prejavujú vo sfére medzinárodných vzťahov? Rawls striktné odlišuje národ od štátu. Kým o zámeroch štátu tvrdí, že sú motivované racionálne, národ koná aj v súlade s rozumnými pohnútkami. „Záujmy, ktoré sú hnacou silou národov (a ktoré ich odlišujú od štátov), sú rozumné záujmy vedené férovou rovnosťou a náležitou úctou ku všetkým národom a sú s nimi v súlade“ (s. 72). Rozumnosť ako predpoklad vzájomnej úcty národov zaručuje stabilitu férovej spolupráce riadenej Právom národov.

Prečo Rawls, ktorý považuje koncept osoby za smerodajný, potrebuje tento koncept transformovať na koncept národa? Na viacerých miestach práce nám pripomína, že sa pokúša vyvarovať násilného vnučovania liberálneho usporiadania iným spoločnostiam. V intencióch týchto snáh osoby nie sú subjektmi zvažovania princípov spravodlivosti

² Spravodlivé inštitúcie národných spoločností nevzídu len zo všeobecného uznávania ľudských práv. Rawls v *Teórii spravodlivosti* predkladá viaceré podmienky, presnejšie formuluje princípy spravodlivosti. Rešpektovanie ľudských práv vo svetle spomenutej práce potom predstavuje nevyhnutnú, nie však postačujúcu podmienku spravodlivých medzinárodných vzťahov.

v globálnom meradle, pretože rozumná a racionálna osoba patrí podľa Rawlsovych slov výlučne k ideálom liberálnej teórie. Argumentuje, že ak by aktérmi pôvodného stavu boli osoby, popierala by sa tým liberálna úcta k iným spoločenským usporiadaniam. Podarilo sa mu však skutočne vyhnúť vnútornému rozporu teórie? Odpoveď na túto otázku nie je celkom jednoznačná.

Z hľadiska kontraktualizmu ide v pôvodnom stave *Práva národov* o rozšírenie myšlienky spoločenskej zmluvy. Liberálne národy v hypotetickej situácii zvažujú obsah, resp. princípy práva národov, ktoré by zaistili férovú spoluprácu. Aj napriek tomu sa môže zdať, že pôvodný stav má na medzinárodnej úrovni črty neférovej exkluzivity. Vylučuje všetky spoločnosti okrem liberálnych a slušných národov, lebo len tie zachovávajú ľudské práva. Na druhej strane, keďže Rawlsovou prioritou je vytvorenie teoretického rámca férovej zahraničnej politiky liberálneho národa (ktorý sa zakladá práve na dodržiavaní ľudských práv), zostáva námetom na uvažovanie, či je adekvátne označiť pôvodný stav za nespravodlivo exkluzívny.

Slušné národy, ktoré Rawls ešte zaraďuje do ideálnej teórie, síce uznávajú ľudské práva, ale zároveň sa riadia nejakou náboženskou doktrínou.³ Aj keď nemusia byť nevyhnutne demokraticky usporiadané, vychádzajúc z ich rešpektu k ľudským právam Rawls predpokladá, že by sa ani na medzinárodnom poli nemali prejavovať agresívne. Za daných okolností by s nimi liberálne národy mohli bez problémov spolupracovať.

Model slušného národa generuje u Rawlsa medzinárodný koncept kooperácie ako tolerancie. Tak, ako by mal ideál „politického“ zaručiť stabilnú koexistenciu rôznych morálnych a náboženských doktrín v rámci národnej štruktúry, aj tolerancia by mala byť indikátorom pokojného spolunažívania rozmanitých národov. „Pokiaľ by sa od všetkých spoločností vyžadovalo, aby boli liberálne, chýbala by myšlienke politického liberalizmu náležitá tolerancia k iným prijateľným spôsobom usporiadania spoločnosti (...)“ (s. 93).

Spoločnosti stojace mimo zákona prekračujú hranice tolerancie liberálnych národov. V rámci teórie spadajú vzťahy s nimi už do neideálnej časti, o ktorej sa domnievame, že je rozhodne inšpiratívnejšia než časť predchádzajúca. Problémy v nej riešené vyvolávajú v radoch sociálnych filozofov početné ohlasy. A aké stanovisko by mali zaujať dobre usporiadané spoločnosti k spoločnostiam mimo zákona, ak sa tolerancia vyčerpáva v rámci slušných národov? V prípade spoločností stojacich mimo zákona Rawls pripúšťa dokonca až vojenskú intervenciu, pretože ich považuje za agresívne. Špecifikuje pravidlá vedenia spravodlivej vojny, ktorej jediným legitímnym cieľom je, ako inak, mier. Odhliadnuc od tohto extrémneho prípadu riešenie vidí tiež vo verejnom fóre, na ktorom by dobre usporiadané spoločnosti odhaľovali porušovanie ľudských práv, a tak dostávali vinníkov do neľahkej situácie napríklad pri zapájaní sa do medzinárodného obchodu.

Druhá časť neideálnej teórie sa zameriava na spoločnosti zaťažené nepriaznivými okolnosťami, ktorým chýbajú politické a kultúrne tradície, ako aj materiálne zdroje potrebné na fungovanie spravodlivých inštitúcií. Vzťah k zaťaženým spoločnostiam spočíva podľa Rawlsa v povinnosti pomáhať, orientovanej predovšetkým na kultiváciu politickej kultúry. Jej cieľom je vytvoriť podmienky, ktoré umožnia spoločnostiam zaťaženým ne-

³ V prípade Rawlsom navrhnutého Kazanistanu ide konkrétne o islam.

priaznivými okolnosťami rovnocenne participovať na medzinárodnej kooperácii.

Aj napriek priepastným rozdielom v blahobyte jednotlivých krajín sa Rawls na medzinárodnej úrovni spravodlivou distribúciou nezaobrá. Pripomína, že medzinárodná pomoc, podobne ako národný princíp diferencie, si nekladie za cieľ vyrovnávať rozdiely. Zaskočil tak viacerých teoretikov snažiacich sa rozvíjať výsledky jeho práce v globálnom meradle (Ch. Beitz, T. Pogge). Nazdáva sa, že bohaté spoločnosti nemajú žiadnu povinnosť, podporovať chudobné krajiny, na úkor ktorých sa bohatstvo často kumuluje. Rawls opätovne argumentuje úsilím liberálnych národov nezasahovať do vnútorných záležitostí iných štátov. Do akej miery však možno podporu pri vytváraní určitého modelu politickej kultúry považovať za prejav rešpektu k vnútornej integrite dotknutej spoločnosti, to zostáva otvorenou otázkou.

Neveľká práca *Právo národov* vyvoláva nejednu provokujúcu otázku. V radoch sociálnych teoretikov sa nájdu takí, ktorým predložený koncept medzinárodnej spravodlivosti imponuje, ako aj mnoho tých, na ktorých pôsobí „proamericky“ poburujúco. V každom prípade Rawls prostredníctvom odkazu *Práva národov* dodnes konfrontuje svojich čitateľov s problémami, ktoré nestrácajú aktuálnosť či už teoretického traktovania, alebo praktického riešenia.

Kristína Šabíková

Mgr. Kristína Šabíková
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 01 Bratislava 1
SR
e-mail: kristina.sabikova@gmail.com